

„Környezetismeret-környezetvédelem” országos csapatverseny

2. évfolyam

A döntőre való felkészüléshez ajánlott anyag

	<p>Erdei vöröshangya</p> <p>A hangyák nagyon szorgalmas rovarok. Minden hulladékot feltakarítanak. Csak félelmükben és veszélyhelyzetben csípnek. Az erdei vöröshangyát harapós hangyának is nevezik. Parányi méretük miatt csípésük veszélytelen. Méregmirigyeikből hangyasavat fecskendeznek ki, mely a bőrünkön csípős érzést okoz. Az erdei vöröshangya lomb- és tűlevelű erdők meleg, napsugaras talaján él.</p> <p>Hatalmas, szervezett csoportokban, kolóniákban, bolyokban él. A fészket leggyakrabban tűlevelekből készíti, de abban más növényi törmelékeket is találhatunk.</p> <p>Minden bolyban egy királynő él, amely a petéket rakja. A legtöbb hangya nőstény dolgozó. Ezek építik a fészket, keresik a táplálékot, tartják tisztán a fészket, harcolnak az ellenséggel, gondozzák a lárvákat.</p>
	<p>Dalos szúnyog</p> <p>A dalos szúnyogok a vizek közelében és a nedvesebb helyeken gyakoriak. Betegségeket is terjeszhetnek. Az állatok és az emberek jelenlétét nagy távolságból érzékelik. Szívókájukat beleszúrják a bőrbe, és olyan nyálat bocsátanak ki, hogy ne alvadjon meg a vér. Ezért viszket a szúrás helye. Csak a nőstény szúnyogok csípnek. Petéik kifejlődéséhez van szükségük a vérről.</p>
	<p>Kullancs</p> <p>A kullancsok apró élősködők (atkák), amelyek nem tartoznak a rovarok közé. A fűszálakon, a bokrok, fák levelein várakoznak a táplálékukra. Állatok és emberek vérével táplálkoznak.</p> <p>Testhosszuk csupán 4 milliméter. Ha megszívják magukat vérrel, babszemnyi nagyságúak is lehetnek. Betegségeket terjesztenek. Védőoltással meg lehet előzni a megbetegedések egy részét.</p> <p>Életük során két vagy három gazdaegyedből táplálkoznak.</p>

Szarvasbogár

Kedvelt élőhelye az öreg tölgyerdő. Hazánkban a legnagyobb testű bogarak. A hím bogarakon agancsszerű rágókat találhatunk, erről kapta a nevét. Ez a harci fegyverük.

A fák kicsurgó nedvével táplálkoznak.

Védettek.

2017-ben Magyarországon az év rovara volt.

Betűzőszú

Ritkán látható bogár.

A fák kérge alatt járatokat váj. Itt táplálkozik és szaporodik.

Sajnos nemcsak az öreg, beteg fákat rágja szét. A fenyőerdőkben nagyon nagy károkat okoz. Sok esetben a fák elpusztulnak.

Erdei szemeslepke

Színe gyakran belesimul a környezet színeibe. Amikor mozdulatlanok, szinte észre sem vesszük őket.

A virágok nektárjával táplálkozik.

A növények számára a hernyóik jelentenek veszélyt, amelyek nagy pusztítást is tudnak végezni.

Erdei fülesbagoly

Kerüli a nagy, zárt erdőket, kis erdőfoltokban, folyóárterekben, partokban, öreg temetőekben telepszik meg.

Közepes nagyságú, testhossza 35-40 cm. Hosszú tollfülekkel és nagy, narancsvörös szemekkel rendelkezik.

Ragadozó madár. Éjszaka vadászik egerekre és más rágcsálókra. Kedvence a mezei pocok. Ezekre nyílt területeken vadászik. Havas teleken mindig több madarat, főleg verebeket fog. Lesőhelyről csap le az észrevett zsákmányra, de éjszaka hallás után is vadászik. A vadászatban karmai és lefelé görbülő csőre segítik. Horgas, éles, hegyes csőre kiváló fegyver. A lábával fogva tartott áldozatát ezzel üti agyon. A táplálék megkeresésében hallása és látása segíti.

Állandó madarunk.

	<p>Nagy fakopáncs Leggyakoribb harkályfélénk, rigó nagyságú madár. A fatörzsön ügyesen kúszik és támaszkodik. Kemény csőrével megkopogtatja a fatörzset. Ahol rovarjáratokat érzékel, kivési a fát. Hosszú, ragadós nyelve segítségével kihúzza a táplálékát a járatból. Ősszel és télen magokat is fogyaszt. Állandó, védett madarunk. Évente egyszer költ.</p>
	<p>Fülemüle Csalogánynak is nevezik. Veréb nagyságú madár. Tollazatával szinte beleolvad a környezetébe. Erre szüksége is van, hiszen a bokrok sűrűjébe, az avar közelébe rakja fészket. Táplálékát az avarban keresi: férgeket, csigákat, rovarokat. Fogságban elpusztul. A legszebben éneklő madár. Gégéje négy hangot képes egyszerre kiadni. Költöző, áprilistól szeptemberig tartózkodik nálunk.</p>
	<p>Szajkó Mátyásmadárnak is nevezik. Testhossza 35 cm. Rövid, erős, tompa csőre van. Mindenevő. Egereket, gyümölcsöket, magokat, madártojásokat fogyaszt. Sokszor utánozza más madarak hangját. Állandó madarunk. Fátlan területeken nem él meg, lételeme a tölgy vagy a bükk jelenléte.</p>
	<p>Mókus Bundájának színe a vörösestől a feketéig változhat. Nagy, szőrös farka segíti a fákon az egyensúlyozásban. Télen takaróként használja. Hosszú, éles karmaival ügyesen kúszik a fatörzseken. Növényevő. Magvakat, rügyeket, bogyókat, gyümölcsöket és gombát fogyaszt. Néha kifosztja a madárfészket is. Nem alszik folyamatos téli álmot. Amikor felébred, az ősszel eldugott termésekkel táplálkozik.</p>
	<p>Őz Félénk, óvatos állat. Hallása, látása, szaglása kitűnő. Növényevő. Tápláléka: falevelek, a lombos fák fiatal hajtása, fű. A szántóföldeken a búza, lóhere. Ha hosszú és hideg a tél, az erdészek eleséget tesznek a vadetőkbe. Az őzcsalád tagjai: őzbak, őzsuta, gida.</p>

Vaddisznó

Teste erős, vaskos. Látása gyenge, szimata jó. A kanok nagyobb termetűek, mint a kocák. Szemfogaik agyarakká nőttek. Óvatos, figyelmes, de nem félnék állat. Felveszi a harcot a ragadozókkal. Nagy mélyedéseket túr magának, amelyeket száraz fűvel, lombbal bélel. Ezekben tanyázik. Szeret a pocsolyában is dagonyáznai, hempergőzni.

Mindenevő. Növényi és állati táplálékot egyaránt elfogyaszt: makkor, gesztenyét, rovarokat, férgeket.

Színezete a csaknem feketétől a barnásvörösre és a homokszínűig változik, ezt részben a környéken uralkodó talajszínrre lehet visszavezetni, a vaddisznók ugyanis előszeretettel dagonyáznak.

A malacok jellegzetes hosszanti csíkokkal mintáztak.

Róka

Ravasz ragadozó, legtöbbször éjjel vadászik. Amikor éhes, bármilyen táplálékot elfogyaszt: egeret, pockot, rovarokat, tojást, halat, gyümölcsöt, elpusztult állatot.

Lakóhelye a rókalyuk, föld alatti üreg (kotorék), amelynek két kijárata van. Néha faodú vagy sziklahasadék.

Borz

Nappal ritkán találkozhatunk vele. Inkább éjszaka kutat táplálék után.

Erős, zömök testű állat. Rövid nyaka és kis feje van. Hosszú orrát a táplálék felkutatására használja. Mellső lábán hosszú karmok vannak. Ezek segítségével könnyen kiassa élelmét.

Lakóhelyül hosszú üreget ás, melynek több kijárata is van.

Szaglása jó.

Ragadozó: rovarokat, férgeket, csigákat, apró emlősöket, nyulakat eszik. Szereti a gyümölcsöket, a gyökereket és a makkor is.

Téli álmot alszik.

Farkas

Testalkata hasonló a német juhászkutyáéhoz.

Üregekben él, főleg a rókák, borzok tanyáját alakítja át.

A párok gyakran életük végéig együtt maradnak. Sokszor falkában élnek és vadásznak, segítik egymást.

Okos, ravasz, vakmerő ragadozó. Tápláléka: nagy és kis termetű emlősök, vízimadarak. Kevés növényi táplálékot is fogyaszt, főleg gyümölcsöket.

Kislevelű hárs

Lombhullató fa, 20-25 méter magasra is nőhet. Gyógyító hatású illatos virága júniusban nyílik. A belőle készült tea meghűlés és köhögés ellen kiváló. A hársméz is gyógyító hatású.

Levelei szív alakúak, hegyes csúcsúak, fűrészszélűek. Júniusban virágzik. Virágai sárgásfehér színűek, kellemes illatúak.

Gömb alakú termései simák. Az érett termések jellegzetesen pörögve esnek le, és a szél messzire elhordhatja őket.

Viszonylag igénytelen, szárazság- és árnyéktűrő, lassan növő fa. Legjobban a mély, nem túl száraz talajban érzi magát jól.

Erdei fenyő

Örökzöld tűlevelű fa.

Tobozában találhatóak a magok.

20-35 méter magasra nőhet, megfelelő erdőben a 40 métert is elérheti.

Törzse egyenes. Kérge a talajhoz közel vastag, mélyen barázdált, szürkésbarna, a magasabb részekén vékonyabb, vöröses, esetenként narancsos. Az idős példányok kérge nagy, lapos táblákra repedezik.

Koronája ritka.

A sűrű tűlevelek miatt a fény alig hatol át, ezért aljnövényzete alig van.

Fehér akác

Nagytermetű lombhullató fa: 12-20 méter, ritkán 25-35 méter.

Mérgező kérge szürkésbarna, repedezett.

Levelei fonákjukat erős napfényben, magas hőmérsékletnél kifelé fordítják, hogy csökkentsék az anyanövény párologtatását.

Virágai fürtökben nyílnak, fehérek. Virágfüzérének hossza a néhány centimétertől a 10-20 centiméteres füzérig terjed. Virágzása május közepén, a megszokottnál melegebb időjárás esetén május első hetében, hűvösebb időjárás esetén június elején következik be.

Termése 5-10 centiméter hosszú, csupasz, vörösbarna hüvely, mérgező magjai vese alakúak.

Hosszú életű (200-250 év), gyorsan növő fa.

A méhek szívesen látogatják. Az akácméz nagyon finom és gyógyító hatású.

Kocsányos tölgy

Lombhullató fa. Kedvező körülmények között 800-1000 évig is élhet.

45 méter magasra is megnőhet.

Kérge mélyen barázdált, sötét színű. A fiatal fák kérge még sima, később finom barázdák jelennek meg rajta, ezek mély repedésekké fejlődnek, miközben színe középszürkéről sötétszürkére vált.

Szép csipkézett leveléről és makkterméséről könnyen felismerhető. A lehullott tölgygymakk ősszel több vadon élő állat tápláléka. Kérgéből gyógyszer készül.

Vadgesztenye

30-35 méter magasra megnövő lombhullató fa. Homokos és agyagos talajokon is megél. Legyezőszerű leveléről, gyönyörű virágáról és terméséről könnyen felismerhető. Kérge, magja, virága és levele gyógyszerek alapanyaga.

Termése a gesztenye, tüskés, børszerű tokban fejlődik. A magvakon nagy köldökfolt látszik.

Fekete bodza

A bodza 2-6 méter magas lombhullató cserje. Illatos virága május-júniusban nyílik, amelyből szörp és tea készíthető. A méhek is szívesen látogatják. A bodza termése érett állapotban fekete. Levelei sötétzöldek, az ágakon egymással szemben helyezkednek el.

Virágai aprók, krémfehérek, illatosak, a virágzat bogernyő. Termése fekete színű csonthéjas bogyó. A bogyók a madarak kedvenc csemegéi. Az ember számára nyersen mérgezőek. Megfőzve finom lekvár készíthető belőlük.

Gyepűrózsa (vadrózsa)

Gyógy- és fűszernövény. Népies elnevezései: bicskefa, ebcsipke, parlagi rózsza, túskefa. Termése a csipkebogyó. Ezt egyes vidékeken petymegnek, hecsedlinek is nevezik.

Erdőszéleken, cserjésekben gyakran találkozhatunk vele.

150-300 cm magasra nő, lombhullató, tüskés cserje. Termését, a csipkebogyót akkor szedjük, ha már a dér megcsípte, a termés puhulni, ráncosodni kezd. Kiváló vitaminforrás, némelyik fajtája tízszer több C-vitamint tartalmaz, mint a citrom.

Virágának illatos szirmai salátákba, pitékbe valók. Szörpöt, ecetet, sörbetet, édességeket ízesíthetünk vele.

A csipkebogyó sokféleképpen felhasználható: a belső tüskés magoktól megtisztítva és szárítva gyógytea,

	<p>nyersen gyógybor, szörp és lekvár, illetve dzsem készítésére használják.</p>
	<p>Kökény Több tájneve is van: boronafa, kökönye, tövisfa, zabszilva, koronafa, ekegúzs. 1-4 méter magasra is megnövő lombhullató cserje. Sötétszürke ágai hegyes tövisekben végződnek. Virága fehér, ötszirmú, lombfakadás előtt nyílik. Termése apró, kékesfekete, hamvas, savanykás, fanyar ízű, csonthéjas. Szeptemberben érik. Akkor érdemes gyűjteni a gyümölcsöt, amikor a dér már megcsípte. Ekkorra megpuhul, fanyarságából veszít és enyhén édes íze lesz. Lassú növekedésű, hosszú életű. Hegyoldalak, erdőszélek, cserjések, napfényes erdők növénye.</p>
	<p>Galagonya Ága tövises, virága fehér. Termése égőpiros. A kismadarak éléskamrája. A termést az állatok a maggal együtt fogyasztják el. Népies neve: májusvirág, istenalma. A népi gyógyászatban szívgyógyszerként alkalmazott gyógynövény. Hatóanyagát a növény leveléből, virágából vagy terméséből főzött teán keresztül nyerik ki. Teakeveréke értágító és vérnyomáscsökkentő hatású.</p>
	<p>Gyöngyvirág Elsősorban tölgyesekben fordul elő, de megterem lombos erdőkben, ligetekben és bárhol, ahol a talaj nyirkos. Lágyzárú, évelő virág és gyógynövény. Rendkívül mérgező növény: vannak anyagai, melyek rendszertelen és lassú pulzust, hasi fájdalmat, hasmenést okozhat. Közepes mennyiségben fogyasztása halálhoz vezet. Külsőleg ízületi bántalmak ellen használják, más anyagai szívgyógyszerek.</p>
	<p>Hóvirág A kikeleti hóvirág 2005 augusztusában lett védett növény Magyarországon. Természetvédelmi eszmei értéke 10 000 Ft, egyetlen szál letépését is pénzbírsággal büntetik. Föld alatti raktározó szerve a hagyma. 2017-ben az év vadvirágának választották Magyarországon.</p>

Erdei ibolya

A növényfaj előfordul a Bükk-vidéken.

5-20 cm magas, évelő növény.

Lomblevelű, tűlevelű erdőkben, cserjésekben, vágásokban fordul elő. Tápanyagban gazdag, humuszos, meszes vályogtalajokon él.

Virágzási ideje áprilistól május végéig tart.

Nagy őzlábgomba

Ritkás erdők és erdőszélek lakója. Nagy termetű, feltűnő megjelenésű gomba. Csak a kalapja fogyasztható, mivel a tönk húsa kemény, rostos. Rántott gombaként elkészítve a legízletesebb.

Lomb- és fenyőerdőben egyaránt megterem, különösen füves, ritkás, ligetes erdőben, akácosban, irtásos, bokros helyeken, erdőszéleken. Az erdők mélyén, sziklás vagy homokos talajon, kertekben is előjön. Nyár elejétől késő ősziig terem, különösen kora ősszel igen gyakori.

Levesnek, rántva, sütve vagy más gombás ételnek egyaránt jó. Kirántva a gombakalapok halhúsra emlékeztető ízűek. Mivel tönkje rostos, rágós, megdarálva használjuk fel. Szárításra alkalmas, világosszürkés színűre szárad.

Taplógomba

Élő vagy korhadó fán élőködő gomba. Kezdetben lágy, később megfásodik és keménnyé válik. Alakja, nagysága, színe változatos, egyik oldalával rendszerint teljesen a fához tapad.

A tűz csiholásához, vérzés csillapításhoz, különféle eszközök, mindennapi és dísz tárgyak készítéséhez is felhasználják. Ezeket a tárgyakat főként bükkfataplóból állítják elő.

Gyilkos galóca

Lombos- és tűlevelű fák alatt egyaránt előfordul. Kalapja leggyakrabban zöldes árnyalatú, míg lemezein és a tönkjén a fehér szín dominál.

Számtalan olyan ehető gombafajra hasonlít, amelyet Európa-szerte gyakran fogyasztanak.

Valamennyi ismert mérgező gombafaj között a legveszélyesebbnek számít.

A tönkön található a bocskor és a gallér is.

Róka-gomba

Nyáron és kora ősszel jelenik meg a meleg, esős időszakokban. Erdőtalajon, különösen a sűrű, sötétebb bükkerdőkben és tölgyesekben, bokros helyen és mohás, nyirkos hegyoldalon többnyire csoportokban fordul elő.

Ehető gomba. Mindenféle gombás ételnek alkalmas, de kissé kemény. Kissé borsra emlékeztető íze van, nyersen fűszeresen csípős. Csípős íze elkészítés után eltűnik. Kellemes, jellemző illata van, amely kajszibarackra, de paprikára is emlékeztet. Szárítva is megtartja illatát. Szárításkor megkeményedik, nehezen puhul meg újra, ezért csak porítás céljából szárítsuk. Savanyítva tartósításra, sóban eltevésre is alkalmas.

Légyölő galóca

Főleg hegyvidékeken terem. Nyíreseken, savanyú talajokon gyakori, fenyvesekben és lombdőkben is előfordul.

Már messziről felismerhető szép piros vagy narancsszínű kalapjáról, amelyet többnyire fehér, pehelyszerű foltok borítanak. A tönkön gallér található. Méreganyagai az idegrendszerre hatnak. A mérgezés tünetei fogyasztás után 2-3 órával jelentkeznek: féltálmosság, részeg állapot, hallucinációk, álmoság, szédülés, gyomor- és bélpanaszok, nyáladás, izzadás, könnyezés. A gomba esetében a halálos mérgezés ritka. A gombát papírra kenne légyölő anyagnak használták.

Fenyőpereszke

Főként ősszel, fenyőerdőben terem, ehető.

Bőven termő, jóízű gomba. A kalap bőrét az étel elkészítéséhez tanácsos eltávolítani a jobb ízhatás érdekében.